

5.

KULTURA SJEĆANJA NA DOGAĐAJE U GLINI 1941. NAKON 1995.

Vladimir Filipović

UDK: 177.8(497.5)“1995/....”:341.34-058.65(497.5 Glina)“1941“

Kategorizacija: Izvorni znanstveni rad

Sažetak ► U članku se analizira nova kultura sjećanja na prošlost u Glini nakon 1995., posebno na događaje iz 1941. koji su bili glavnim sadržajem službene kulture sjećanja u ranijem razdoblju. Nakon reintegriranja Gline u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske 1995. i povratka prognanih glinskih Hrvata, kultura sjećanja na prošlost temeljito se mijenja. Socijalističko razdoblje izbrisano je iz službenog pamćenja, razdoblje Nezavisne Države Hrvatske u određenoj je mjeri doživjelo reviziju i gledano je kao uvertira u događaje koji su uslijedili 1991. i koji su oblikovali novu traumu glinskog stanovništva. Tražena je nova „prikladna povijest“ koja dobrim dijelom nije uspjela postati dio uobičajenih rituala sjećanja, a tek petnaestak godina nakon 1995. pojavile su se prve inicijative za obnovom kulture sjećanja na 1941.

Summary ► The article analyzes the new culture of memory in Glina since 1995, especially the events from

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.38>

1941, which were the main content of the official culture of memory in the previous socialist period. After the reintegration of Glina under sovereignty of Republic of Croatia in 1995 and the return of the exiled Glinian Croats, the culture of remembering the past was fundamentally changed. The socialist period was erased from official memory, the period of the Independent State of Croatia was revised to some extent and was seen as an overture to the events that followed in 1991 and which shaped the new trauma of Glinian population. A new “appropriate history” was sought, which for the most part failed to become part of the usual rituals of remembrance. Only after fifteen year first initiatives for restoration of culture of memory to 1941 emerged.

Ključne riječi ► Glina, kultura sjećanja, ratne traume, prešućivanje, „prikladna povijest“

Key words ► Glina; culture of memory, war traumas, silence, „appropriate history“

UVOD

„Glina je slobodna“¹ stajalo je na naslovnici *Glinskog glasnika*, lokalnih novina u Glini, u prvome broju koji je objavljen nakon ulaska Hrvatske vojske u Glinu tijekom akcije „Oluja“ i uključivanja Gline u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Bilo je to još jedno proglašeno „oslobođenje“ Gline, toga gradića na Baniji/Banovini, barem četvrto u nešto više od pola stoljeća. S novim „oslobođenjem“ došlo je i do nove „nulte godine“ i po već ustaljenom obrascu starih „oslobođenja“ započelo je prekranje prošlosti. U prvi plan lokalne kulture sjećanja izbile su neke nove osobe i neki novi događaji, a oni stari u sjećanju su počeli doživljavati preobrazbu.

Početak srpske pobune i rata u Hrvatskoj 1991. godine, glinski su Hrvati protjerani iz grada, a preostalo hrvatsko stanovništvo bilo je izloženo ubojstvima, zlostavljanju i pljački. Tijekom pobunjeničke vlasti imovina izbjeglih Hrvata sustavno je uništena, uključujući čitave dijelove grada u kojima su Hrvati činili većinu. Do temelja je uništeno svih pet katoličkih crkava na glinskome području. S hrvatske strane, ukupno je u ratu poginulo 439 osoba.² Glina koja je 1995. reintegrirana u Republiku Hrvatsku bila je teško devastiran grad, demografski i gospodarski osiromašen i, unatoč najavama i optimizmu vladajućih, slabih izgleda za brz oporavak.

Nakon 1995. u glinskom je kraju izostao bitan gospodarski oporavak i, osim obnove stambenih objekata, nije

došlo do ekonomskog rasta. Tako je Glina ostala jedna od najsiromašnijih općina u Hrvatskoj, uz izuzetno visok broj nezaposlenih i korisnika socijalne pomoći. Država je na glinskom području ostala jedini bitan investitor, poslodavac i kupac što je rezultiralo razvojem klijentelističkih odnosa na razini grada i županije, stvorilo prepreku eventualnim investicijama i onemogućilo razvoj liberalnog, demokratskog i tržišnog društva.

Od 13 976 Srba, koliko ih je po popisu stanovništva bilo u općini Glina 1991.,³ hrvatske je vlasti nakon „Oluje“ dočekalo njih oko dvije stotine, a do početka 1997. vratilo se oko 750, uglavnom osoba starije životne dobi.⁴ Etnički se sastav grada značajno promijenio tijekom nadolazećih godina. Srbi su u gradu 1991. činili 69,68 % stanovništva, 2001. 28,6 %, a 2011. 27,46 % stanovništva.⁵ Odgođena je uspostava kotara Glina, koji je prema Ustavnom zakonu trebao biti uspostavljen unutar Sisačko-moslavačke županije, kao regionalna i lokalna samouprava za srpsko stanovništvo.⁶

BRISANJE STAROGA

Može se reći kako se 1995. u glinskome kraju, kad je u pitanju izgradnja kulture sjećanja na prošlost, nije dogodilo ništa novo i ranije neviđeno. Poslije svakog društvenog loma službena politika u pravilu počinje izgrađivati službeno sjećanje i povijest u kojoj nema mjesta za poražene.⁷ Glina je „oduvijek bila kolijevka hrvatstva“,⁸ moglo se tih dana čuti u lokalnim medijima, na otvaranju lokalnih i kulturnih institucija, od lokalnih političara, novinara i običnih građana. Poraženi su bili Srbi kao etnička skupina, srpstvo i jugoslavenstvo kao identiteti, a socijalizam poistovjećen s Jugoslavijom, Srbima i srpskom dominacijom.

Antropolog Paul Connerton tvrdio je kako u svakom postrevolucionarnom razdoblju novi vođe moraju odriješiti sve veze s prošlom politikom kako bi se građani koji su patili (bez obzira na to je li patnja stvarna ili projekirana) osjećali sigurnima.⁹ Razdoblje socijalističke Jugoslavije: osobe, simboli, žrtve, spomenici – ukratko sve ono što čini jednu kulturu sjećanja – nastojalo se potpuno prebrisati i zaboraviti. Na prvoj sjednici Općinskog vijeća u oslobođenoj Glini, 23. rujna 1995. preimenovani su nazivi lokalnih ustanova, ulica i trgova koji su podsjećali na stari sustav. Osnovna i srednja škola koje su dotada nosile nazive narodnog heroja Nikole Demonje i Luke Bačka, direktora glinske gimnazije koji je poginuo u NOB-u, dobile su neutralna imena Osnov-

na škola Glina i Srednja škola Glina. Najkontroverznijom se odlukom pokazalo da se bivše Narodno sveučilište, gdje se nalazio Spomen-dom žrtvama ustaških pokolja u Glini, nazove – Hrvatski dom!

Dio ulice Žrtava fašizma postao je Trg bana Jelačića, a dio ulica braće Radić. Trg maršala Tita postao je Trg hrvatskih branitelja, ulica VII. banijske divizije postala je Ulica Hrvatska. Promijenjeni su i nazivi ulica koje su nosile nazive po datumima važnima za identitet i državnost socijalističke Jugoslavije, 11. siječnja i 29. novembra. Ulice koje su nosile imena lokalnih narodnih heroja i prvoboraca Srba – Rade Grmuše, Vasilja Gaćeše, Nikole Šakića, Ranka Mitića i Ćire Mađarca dobile su nove nazive.¹⁰ U Glini je promjena naziva ulica bila izuzetno u znaku nove „prikladne povijesti“. Npr. u obližnjoj Petrinji ulica koja se zvala po lokalnom komunistu i organizatoru ustanka na Baniji, Hrvatu Arturu Turkulinu, zadržala je stari naziv, a u Sisku je više takvih primjera. U Glini, ulice koje su nosile nazive po istaknutim sudionicima NOR-a ili ljudima zaslužnim za poslijeratni socijalistički razvoj, Hrvatima – Josi Marjanoviću, Ivici Greguriću ili Norbertu Veberu, dobile su nova imena.¹¹

Takav odabir naziva ulica od strane Općinskog vijeća rezultirao je time da u gradu ne postoji ulica koja nosi naziv prema bilo kojemu akteru Drugog svjetskog rata. Tek je ulica Franje Žužeka (župnik od 1924. do 1955.) jedina koja nosi naziv osobe koja je živjela u Glini u vrijeme Drugoga svjetskog rata, razdoblja koje se očito željelo izbrisati iz pamćenja. Dio ulica koje su nosile nazive po osobama iz Drugog svjetskog rata dobilo je nazive prema lokalnim toponimima i starim nazivima prije 1945. (Jukinačka, Petrinjska, Dvorska), a dio nazive prema hrvatskim srednjovjekovnim vladarima (Branimirova, Tomislavova, Zvonimirova). Nekoliko ulica dobilo je nazive u skladu sa simbolima netom završenog rata (Vukovarska, Žrtava Domovinskog rata, Dragovoljaca Domovinskog rata).¹² Jedini Srbin po kojemu nosi naziv neka glinska ulica ostao je – Nikola Tesla.

Nova kultura sjećanja značila je temeljito raskrštanje odnosa s razdobljem socijalističke Jugoslavije. Ono je ili bilo prešućivano kao da nije nikada ni postojalo ili je bilo tretirano kao razdoblje represije i potlačenosti glinskih Hrvata. Posebnu je pozornost izazivalo povećanje udjela Srba u gradskoj populaciji u to vrijeme. To je tumačeno kao „rezultat politike totalitarnog srbokomunističkog režima koji je zapostavljao Hrvate glinskog kraja“¹³, kao politika raseljavanja autohtonog hrvatskog stanovništva i naseljavanja Srba iz Srbije, kao kazna za

Hrvate¹⁴ ili kao „perfidni rat nad Hrvatima u općini Glini, koji su bili prisiljeni biti bez vode, bez asfalta, bez zaposlenja, bez budućnosti... mnogi su stoga selili, neki izumrli.“¹⁵ Bez obzira na to što su promjene narodnosne strukture stanovništva bile prvenstveno posljedica procesa industrijalizacije i urbanizacije koji su obilježavali socijalističko razdoblje,¹⁶ za Glinjane Hrvate to je bila planirana i dugoročna politika za ostvarivanje srpske prevlasti u Glini.

NOVA PRIKLADNA PROŠLOST

Već spominjani Paul Connerton isticao je kako su „nacionalne elite osmislile rituale koji pretendiraju na kontinuitet s prikladnom prošlošću.“¹⁷ Prikladna prošlost u glinskim okvirima u drugoj polovici devedesetih, nakon brisanja iz pamćenja svega srpskog, jugoslaven-skog i socijalističkog, našla se u – hrvatskom banu Josipu Jelačiću, skladanju hrvatske himne „Lijepa naša“ te u zasjedanju Hrvatskog sabora u Glini 1737. godine. Gradonačelnik Sremić, navodeći te tri povijesne teme zaključio je:

To su dovoljni dokazi da Glina ima svoje duboke korijene u hrvatskoj kulturi, te da su glinski Hrvati s punim pravom mogli reći da su to što jesu. Svako posrbljivanje bilo je osuđeno na propast.¹⁸

Ban Josip Jelačić postao je središnja figura glinske „nove prikladne prošlosti“. Kako je i na nacionalnoj razini vraćanje spomenika Jelačiću na središnji zagrebački trg 1990. izazvalo oduševljenje, a budnica „Ustani bane“ doživljavana kao pjesma koja je simbolizirala otpor komunističkoj vlasti i nacionalno buđenje Hrvata 1990. Jelačić je bio više nego prikladna osoba za to. Tražio se kontinuitet Jelačićeva doba sa sadašnjošću u Glini, koja potvrđuje hrvatski, katolički i građanski identitet Gline. Socijalističko razdoblje bilo je privremeno skretanje s tog puta, koje je srećom završilo. Naglašavalo se kako je Jelačić u središtu grada zasadio park i „ostavio neizbrisive tragove i nasljeđe hrvatskog duha u Glini.“¹⁹ Jelačiću je postavljen i spomenik, u ožujku 1997. povodom 150. obljetnice proglašenja banom.²⁰ Proslava ustoličenja Jelačiću organizirana je i iduće 1998. uz inicijative da to postane tradicija. Proslave su organizirane uz visoko pokroviteljstvo predsjednika Franje Tuđmana i sadržavale su brojne domoljubno-romantične govore.²¹

U rujnu 1996., povodom 150. obljetnice skladanja hrvatske himne „Lijepa naša“, koju je vjerojatno u Glini

skladao Josip Runjanin, održan je okrugli stol o problematici uglazbljivanja,²² zatim likovna kolonija, otkriven je spomenik „Lijepoj našoj“, ponovno postavljen Augustinčićev kip „Majka s djetetom“ ispred „Hrvatskog doma“ gdje je održana izložba ratnih fotografija.²³ Iz prašine iskopano zasjedanje Hrvatskog Sabora u Glini od 4. rujna 1737. trebalo je pokazati kontinuitet Gline kao hrvatskog grada, kao „stari i povijesni hrvatski grad u srcu Banovine“.²⁴ Na ideju lokalnih vlasti, 4. rujna 1997. održan je okrugli stol u čast Hrvatskom saboru koji je tu zasjedao prije točno 260 godina.²⁵ Okruglom stolu nazočilo je više povjesničara koji su u duhu nacionalne i kulturne obnove glorificirali navedeni događaj.²⁶ O Drugom svjetskom ratu, Srbima, žrtvima ustaških zločina, socijalizmu i Jugoslaviji nije bilo ni riječi.

Ističući Jelačića, Runjanina i Hrvatski sabor iz 18. stoljeća kreatori nove prikladne prošlosti i iz tih su osoba i događaja isključivali detalje koji nisu bili dovoljno prikladni za kontinuitet na koji se pretendiralo. Tako je izostavljeno kako su najbliži Jelačićevi suradnici bili krajiški oficiri pravoslavne vjere,²⁷ kao i cjelokupan odnos Jelačića, Srba i patrijarha Rajačića. Izostavljeno je i vjerojatno pravoslavno porijeklo skladatelja Runjanina. Govoreći o spomenutom Saboru nije se isticala najvažnija činjenica kako se radilo o plemićko-staleškom Saboru koji ima malo veze s današnjom hrvatskom parlamentarnom demokracijom.

U godinama koje su uslijedile obilježavanja je bilo sve manje, i unatoč željama iz prvih poslijeratnih godina, obljetnice nisu postale redovite i dijelom lokalne tradicije. Jelačić i Runjanin bili su dio davnih događaja s kojima su se Glinjani teško mogli poistovjećivati. Nakon smjene vlasti na državnoj razini 2000. godine, a i kasnije, volje za pokroviteljstvom takvih događaja bilo je sve manje. Ratne traume polako su potiskivane, a pojavljivali su se novi problemi. Konačno, kako je postalo jasno kako neće doći do značajnijeg povratka izbjeglih Srba, lokalne vlasti i stanovništvo postajalo je manje sklono nacionalnim manifestacijama.

„Prikladna povijest“ Gline postala je službena. Npr. danas na web stranicama grada Gline u kratkoj povijesti grada od ukupno deset kratkih odlomaka pet je posvećeno banu Jelačiću i njegovu dobu, dva Domovinskom ratu te po jedan ratu s Turcima, katoličkoj crkvi i prvom spomenu grada Gline.²⁸ Razdoblje Kraljevine Jugoslavije, Drugog svjetskog rata i socijalističke Jugoslavije uopće nije spomenuto pa bi se moglo zaključiti da nipočemu nije važno u lokalnoj kulturi sjećanja. Ipak, držim kako

je, bez obzira na inicijative službene politike, Drugi svjetski rat u Glini ključno vrijeme povijesnog sjećanja svake glinske obitelji, a najčešće i traume i političkog određenja.

SJEĆANJE NA GLINU 1941.

Na mjestima u Njemačkoj gdje su bili koncentracijski logori tijekom nacističke vladavine podignuta su različita spomen-obilježja, muzeji i memorijali gdje su održavane komemoracije za žrtve. Većina mještana mrzila je ta spomen-obilježja, kao i same „logore koji su ukaljali reputaciju njihovih zajednica“.²⁹ U Istočnoj je Njemačkoj, nakon ujedinjenja i demokratizacije, došlo do niza inicijativa građana i lokalnih vlasti da takva mjesta nestanu. Jedan je građanin pisao vajmarskim novinama kako svaki dan na putu na posao prolazi pored komemoracijskih oznaka što pokazuju put kojim su 1945. zatočenici iz logora Buchenwald odvedeni u smrt: „To nije moje sjećanje, to mora nestati“.³⁰ U Njemačkoj su protesti iz inozemstva i Berlina onemogućavali takve želje, ali koncentracijski logori i stradanja drugih nisu bila sjećanja Nijemaca, njihova su sjećanja bila na pretke koji se nikada nisu vratili iz Staljingrada ili sovjetske zločine i represiju nakon 1945. Činilo im se kako su patili oni, a komemoracija se odaje drugima.

Kao što smo spomenuli, na prvoj sjednici Općinskog vijeća od 23. rujna 1995. zgrada u kojoj se nalazio Spomen-dom žrtvama ustaških pokolja u Glini, preimenovana je u Hrvatski dom. Takve nazive 1995. dobila je i većina prijeratnih „narodnih sveučilišta“ ili „domova kultura“ na Baniji/Banovini. Opravdanje za takvu promjenu naziva našlo se u činjenici kako je Hrvatski dom u Glini postojao do 1945. stotinjak metara udaljen od pravoslavne crkve, kada je preimenovan u Radnički dom, a srušen 1976. radi novih urbanističkih planova u centru grada.³¹ Kasnije se to interpretiralo na način da je zgrada doma srušena za vrijeme „hrvatskog proljeća“³², što je bilo uobičajeno iskrivljavanje događaja iz „nepoćudnog“ razdoblja, pa je tako izgradnja stambene zgrade u centru grada na mjestu ruševnog kućerka s početka stoljeća, iako uobičajeno u svim gradskim naseljima toga vremena, dobila novu interpretaciju u skladu s „novom prikladnom poviješću“.

Uspoređujući glinski slučaj sa slučajem Buchenwalda dolazimo do istoga: Glinski Spomen-dom nije bio mjesto sjećanja glinskih Hrvata i kao takav „morao je nestati“ jer je ukaljavao reputaciju njihove zajednice. Dok se u

Njemačkoj to nije moglo dogoditi zbog pritiska iz Berlina i inozemstva, u Hrvatskoj je lokalna vlast slijedila naputke iz Zagreba,³³ ili barem imala odriježene ruke. Politička kultura lokalnih aktera nije se bitno promijenila u odnosu na socijalističko razdoblje, a kako se tada kriminaliziralo svako sjećanje koje je bilo u opreci prema službenoj kulturi pamćenja,³⁴ nastavila se slijediti stara praksa po kojoj vlast određuje čega će se zajednica i kako sjećati i u kojoj nema mjesta za druge i poražene.

Po svemu sudeći, glinski Hrvati nisu pokazali sućut prema Srbima koji su izbjegli 1995., a na razini simbola niti prema njihovim žrtvama iz Drugog svjetskog rata. Glinski su Hrvati nakon 1995. u značajnoj mjeri bili obilježeni traumom koja se dogodila u ratu 1991. - 1995., ubijenim rođacima, teškim danima progonstva i porušenim kućama. Tragovi rata „duboko su urezani u svijest naših povratnika“, upozoravao je gradonačelnik Sremić u jesen 1996. kada je zajedno sa županom Sisačko-moslavačkim Đurom Brodarcem smirivao skupinu građana koja je napala autobus s glinskim Srbima koji su u režiji UN-a došli obići svoje kuće. Srbi su za njih bili „pljačkaši, ubojice, banda četnika“ koji u Glini nemaju šta tražiti.³⁵

Velik dio hrvatskog stanovništva, koji je srpska propaganda prokazivala kao ustaše i čiji je osjećaj vlastite vrijednosti bio povrijeđen, osjetio se rasterećen novim tumačenjem javnog sjećanja.³⁶ Npr. jedan se glinski dužnosnik 1996. žalio kako se glinskim Hrvatima za vrijeme socijalističke Jugoslavije na teret stavljao pokolj u pravoslavnoj crkvi „koji se nije dogodio“, a kako su cijelo vrijeme školovanja morali učiti kako je lokalni konjokradica Vasilj Gaćeša bio heroj, a njihovi djedovi zločinci koje nisu smjeli javno spominjati i sjećati ih se.³⁷ Sada napokon više nije tako. „Glina, cijela Banovina nikada više neće biti u rukama tuđina i okupatora već će to biti hrvatski i samo hrvatski prostori!“³⁸

REVIZIJA SJEĆANJA NA DOGAĐAJ U GLINSKOJ CRKVI

U hrvatskoj se javnosti o glinskom pokolju nakon 1995. izrazito malo govorilo.³⁹ Tek je 2006. pozornost izazvao feljton Tomislava Vukovića u *Glasi Koncila* 2006. pod naslovom „Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini - povijesni događaj ili mit“.⁴⁰ Autor feljtona nije nijekao ustaške zločine nad Srbima u Glini 1941., već samo pokolj u pravoslavnoj crkvi na način kako je on prepričavan u socijalističkom razdoblju. Ubojstva

Srba dogodila su se u obližnjem selu Prekopa,⁴¹ dok je klanje u glinskoj crkvi mit, a ne stvarni povijesni događaj. Vuković je smatrao kako je socijalistička vlast podržala mit o klanju u glinskoj crkvi da bi nametnula kompleks cijelom hrvatskom narodu i teret genocidnosti, jezovitošću slučaja zatrla svaku pomisao na buduću hrvatsku samostalnost, nametnula unitarno jugoslavenstvo hrvatskom narodu, opravdala komunističke zločine i pripremila teren za obračun s Katoličkom crkvom kao svojim najljućim neprijateljem.⁴²

U lokalnoj interpretaciji, motivacija za mit o pokolju u glinskoj pravoslavnoj crkvi služila je za sotoniziranje glinskih Hrvata i negiranje hrvatske baštine i korijenja u Glini.⁴³ Lokalna interpretacija događaja u glinskoj crkvi objavljena isprva u *Sisačkom tjedniku* 1992. a nakon povratka glinskih Hrvata u lokalnom *Glinskom glasniku* 1995.⁴⁴ i analitički je mnogo slabija od Vukovićeve, ali važnija jer se temelji na lokalnim sjećanjima i dobro ocrtava predodžbe glinskih Hrvata o događaju u pravoslavnoj crkvi, Srbima i nacionalnim odnosima. Autor je bio lokalni novinar Željko Maljevac koji je do rata za sisačko *Jedinstvo* izvještavao iz Gline, najčešće događaje sa sjednice Općinskog komiteta Gline, SUBNOR-a i sl. Valja napomenuti da je navedena analiza pisana u trenutcima kada je ratni naboj bio na vrlo visokom nivou, ali istovremeno trenutak kada nikakva „politička korektnost“ nije dolazila u obzir. Članak ujedno karakterizira velik broj proizvoljnih povijesnih ocjena, pozivanje na nejasne izvore, pogrešna upotreba pojmova i zanemari vanje osnovnih logičkih principa. Upravo to članak čini vrlo autentičnim te time vjerojatno dobro odražava i sabire razmišljanje lokalnog glinskog stanovništva o događajima iz 1941. u razdoblju nakon 1995. godine.

Autor članka u *Glinskom glasniku* koji „nakon pola stoljeća otkriva istinu o pokolju Srba u glinskoj pravoslavnoj crkvi 1941.“ vidi povijesne događaje od 17. stoljeća do današnjih dana kao konstantu „vlaških buna“ koji su navikli živjeti od „pljačke, otimačine i lopovlu-ka“, a ponekad su za svoje ciljeve uvlačili i Hrvate pomoću „bizantijske lukavosti i prijetvornosti“. Tako je bilo i 1941., što je bila tek priprema za događaje 50 godina poslije.

Sukob Hrvata i Srba 1941. bio je posljedica višestoljetnih hrvatsko-srpskih, odnosno šokačko-vlaških neporazuma, uvertira za posljednju, najveću vlašku pobunu koju su podigli u ljeto 1991. godine.⁴⁵

Glinski su Srbi, prema autoru, 1940. počeli kopati bunkere i graditi puškarnice, tobože radi obrane od Nijemaca. Takvu „liniju obrane“ postavili su prije svega radi obračuna s Hrvatima, a „glinski četnički stratezi i kolovođe istu liniju postavili su i u lipnju 1991. godine“. Srbi su istovremeno počeli osnivati prve četničke skupine koje „otkazuju lojalnost hrvatskoj državi i narodu, odriču se hrvatske domovine ... počinju se okupljati, držati seoske straže, baš kao i 1990.“⁴⁶ Sve to uplašilo je glinske Hrvate koji su tražili pomoć i intervenciju ministra Mirka Puka i ustaše su počele pratiti kretanje sumnjivih Srba.

Autor akciju hapšenja glinskih Srba od 12. svibnja vidi kao uhićenje osoba „za koje se osnovano sumnjalo da pripadaju četničkom pokretu i da podižu oružanu pobunu protiv tadašnjih hrvatskih vlasti... Nakon vojnog suda, dio uhićenih je strijeljan i zakopan u Prekopskom polju.“ Poslije tog događaja „četnici su nastavili podizanje ustanka protiv NDH i hrvatskog naroda ... organizatori ustanka, poučeni iskustvom iz svibnja povukli su se u šume oko Grabovca i tamo s kokardama na glavi kovali planove kako će se osvetiti Hrvatima.“ Nakon toga „četničke se glavešine okupljaju oko Vasilja Gaćeše, sitnog trgovca konjima... a njemu se pridružuju ... oni koje smo do nedavno zvali narodnim herojima narodnooslobodilačkog rata, a oni su ustvari bili pročetnički orijentirani i nikada nisu istinski ušli u borbu fašizma i fašista, već su se borili protiv Hrvatske i Hrvata, kao što to njihovi potomci čine i danas.“ Autor dolazi i do objašnjenja događaja u crkvi. Piše kako su ustaše radi svega toga bili primorani uništiti četnička uporišta pa su počela masovna uhićenja oko Vrginmosta. Velika akcija „čišćenja terena“ počela je 28. srpnja i rezultirala uhićenjem većeg broja Srba. Oko 160 zarobljenih Srba zatvoreno je u glinsku pravoslavnu crkvu, koja je „za ustaše bila najprikladnije mjesto za smještaj uhićenika“. U crkvi je ubijeno nekoliko Srba koji su pružali otpor, a skupina od oko 150 ljudi odvedena je u prekopsko polje gdje su strijeljani „jer nisu priznali NDH i zbog sudjelovanja u oružanoj pobuni protiv NDH“.⁴⁷

U članku je ponekad nejasno govori li se o 1941. ili 1991. i upadljivo je stalno povlačenje paralela između tih dvaju godina. Tako npr. autor interpretira napad na željezničku postaju u Banskome Grabovcu od 23. srpnja 1941., događaj koji je kasnije proglašen Danom ustanka naroda Banije i smatran početkom NOR-a na Baniji, kao čin protiv Hrvata koji je istovjetan onima iz 1991.:

Između tog napada i napada na glinsku policijsku postaju u ljeto 1991. godine nema gotovo nikakve razlike, jer je cilj napada bio isti: pobiti Hrvate, zarobiti hrvatsko i ponovo napasti, sve do okupacije Hrvatske i Hrvata.⁴⁸

To ukazuje da su događaji iz 1941. traumom koju su glinski Hrvati doživjeli pedeset godina poslije dobili novo značenje. Možemo nagađati kakva bi bila kultura sjećanja na događaje iz 1941. da se pedeset godina poslije nije dogodio novi rat. Taj novi rat mnogi su Glinjani s obje strane vidjeli kao nastavak staroga. Zanimljivo, glinski su Hrvati, sudeći po navedenoj interpretaciji, trebali prihvatiti istovjetnost NDH i suvremene Hrvatske, što su vlasti u Zagrebu s predsjednikom Tuđmanom nijekale, a što je bila jedna od temeljnih teza srpske politike devedesetih.⁴⁹

SRPSKO ODRŽAVANJE SJEĆANJA NA DOGAĐAJE U GLINI 1941.

Izbjegli glinski Srbi održavali su sjećanje na glinski pokolj iz 1941., uglavnom na način ustaljen u socijalističkom razdoblju, dodajući mu i nove konotacije, vezano za rat 1991. – 1995. Preimenovanje Spomen-doma u Hrvatski dom cijelom je događaju dalo još jednu dimenziju. Jedan je srpski pisac ogorčeno zaključio kako se Spomen-dom sada naziva po onima koji su na tome mjestu izvršili klanje.⁵⁰ Većim dijelom, srpsko sjećanje na događaje iz Gline bilo je obilježeno preuveličavanjem i naglašavanjem morbidnih detalja, uz najčešće cinične komentare o Hrvatima i Katoličkoj crkvi. Bilo kakve hrvatske inicijative za preispitivanjem događaja u crkvi ocijenjene su kao pokušaj negiranja zločina i neoustaška politika.⁵¹

U pisanju o događajima iz Gline posebno su bili aktivni ljudi koji su osamdesetih godina predlagali, a kasnije izradili idejni projekt preuređenja Spomen-doma, Momčilo Krković, Dragan Čubrić. U svojoj knjizi objavljenom u Beogradu 2005. Krković i Čubrić prepričavaju događaje iz crkve prema svjedočenju Ljubana Jednaka uz posebno naglašavanje krvavih i potresnih detalja (nož, krv, grkljan). Uz to, prisutni su i morbidni detalji (i pomalo fantastični) kao npr. tvrdnja kako je 1991. u selu pored Gline u kući jednog aktivista HDZ-a pronađen „srbosjek“, a kako se „na kožnom držaču tog koljačkog noža i danas mogu videti tragovi sasušene ljudske krvi.“ Nož je, prema Krkoviću i Čubriću, nedvojbeno čuvan za reprizu 1941. godine.⁵²

Srpska pravoslavna crkva u pravilu je podupirala takvu kulturu sjećanja.⁵³ Posebno se nastojalo pokazati kako je suvremena Hrvatska sljednica NDH. Posebno morbidni detalji koje je inače koristila srpska propaganda početkom devedesetih, nastavila se i u opisivanju glinskog slučaja. Stalno „općeprisućena“ NDH u političkoj je svijesti bila trajno stanje koje proizlazi iz nepromjenjivih značajki Hrvata kao genocidnih ustaša.⁵⁴ Preimenovanje Spomen-doma koje su provele hrvatske vlasti većini je glinskih Srba služilo kao još jedan dokaz kako politika pobune protiv hrvatskih vlasti i stvaranja paradržave od 1990. nije bila pogrešna i nije imala alternativu osim prepustiti se „novom klanju“.

Motivu ustaških zločina u Glini i Spomen-doma često je koristio i Mile Dakić, jedan od potpisnika inicijative za preuređenje Spomen-doma iz 1982. i ravnatelj Memorijalnog centra Petrova gora, koji je u razdoblju 1990. – 1995. obnašao niz političkih funkcija u RSK. Dakić prepun ogorčenja piše o Spomen-domu, posebno je ogorčenje usmjereno prema Savezu komunista: „onima koji su dopustili da se tamo izgradi plesnjak u cilju zaborava“.⁵⁵ Slično kao i Maljevac u interpretaciji hrvatsko-srpskih odnosa i događaja iz glinske crkve, Dakić stalno vuče paralele između 1941/1945. i 1991/1995. te je ponekad nejasno o kojem razdoblju govori. Dakić isto tako otkriva „antisrpsku zavjeru“ NOB-a koju su komunisti i Hrvati udruženo organizirali protiv Srba. Prave „borce za slobodu i srpski narod“ Dakić nalazi među četničkom emigracijom na svojim putovanjima po Kanadi.⁵⁶

Srbi koji su ostali živjeti u Glini nakon 1995. ili se vratili tijekom idućih godina, bili su prisiljeni na suživot s Hrvatima, život u novoj Glini te u dobroj mjeri i na novu politiku. Npr. predstavnik Vijeća srpske nacionalne manjine u Glini Nikola Miljević prilikom obilježavanja 70. obljetnice pokolja, isticao je potrebu pijeteta za žrtve, naglašavao etičke dimenzije i nije posezao za mitološkim motivima ili spominjao morbidne detalje. Miljević je najavio svoje sudjelovanje i u obilježavanju 20. obljetnice ubojstva 21 Hrvata u selu Jošavica, koji su ubijeni 1991., „zbog kulture sjećanja koju ove žrtve slušuju, ali i zbog istine koja oslobađa te nadom da ćemo njenom spoznajom stvoriti zalag za budućnost sebi i svojoj djeci.“⁵⁷ Takav nadahnuti govor iznimna je rijetkost u razdoblju nakon 1995., ali ujedno i osvještavanje kako će srpske žrtve biti priznate i uvažene tek i ako isti ti Srbi pokažu poštovanje prema hrvatskim žrtvama.

POKUŠAJ OBNOVE SJEĆANJA

Prilikom 70. obljetnice događaja iz 1941. godine, 2011., oživljeno je sjećanje i privučena pažnja šire javnosti na glinski slučaj. Inicijativu za vraćanje imena Spomen-doma u Glini i spomen-ploče žrtvama ustaških zločina iz 1941. pokrenuli su Građanski odbor za ljudska prava i Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću iz Zagreba.⁵⁸ Intelektualac i aktivist Slavko Goldstein uputio je otvoreno pismo tadašnjoj premijerki Jadranki Kosor u kojemu je tražio od nje da se sadašnji Hrvatski dom vrati svojoj prvotnoj namjeni.⁵⁹ Očito polazeći od predodžbe kako je način na koji se nečega sjećamo ili ne sjećamo, pokazatelj naše prioritete političke vrijednosti,⁶⁰ Goldstein je objašnjavao kako je vraćanje imena Spomen-dom i spomen-ploče „afirmacija naših vlastitih vrijednosti u europskom društvu i preuzimanje izgrađenih europskih vrijednosti“:

Dužni smo pri tome uključiti i uklanjanje nekih mrlja koje već predugo tave na licu i na savjesti hrvatskog društva. One nam u vlastitoj kući neprekidno stvaraju razdore, a u europskom društvu s takvim ćemo mrljama biti neželjeni uljez.⁶¹

Premijerka Kosor nije odgovorila Goldsteinu,⁶² ali je u Glinu u sklopu obilježavanja 70. obljetnice glinskih tragedija stigao predsjednik Ivo Josipović od kojega su udruge koje su pokrenule inicijativu za vraćanje naziva Spomen-dom dobile podršku. Za Josipovićeva boravka u Glini, održan je parastos žrtvama, ali stigla je i dojava o bombi i najavljeni su protesti braniteljskih udruga.⁶³ Slične su inicijative tijekom narednih godina uputili i književnik Predrag Matvejević i političar Milorad Pupovac koji je upotrebu hrvatskog imena u slučaju Hrvatskog doma nazvao sramnom.⁶⁴

Inicijativa nevladinih udruga nije naišla na plodno tlo u samoj Glini. Ocijenjena je kao inicijativa „od organizacija sa sjedištem izvan Gline, a kojima je cilj narušiti stabilnost i međuljudske odnose na ovom ratom stradalom području.“⁶⁵ Zamjeralo se predsjedniku Josipoviću što je odao pijetet ubijenim srpskim civilima na krivom mjestu (jer kod spomen doma „čak ni komunisti nisu polagali vijence“) „a nije se sjetio ubijenih civila i hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, a na temelju njihovih žrtava postao je predsjednikom hrvatske države ... Također ga nije bilo briga što su okolna brda puna kosti Hrvata ubijenih na Križnom putu 1945. a da se ni danas nezna za njihove grobove.“⁶⁶ „Svim žrtvama treba

odati počast, ali treba ići po redu“, zaključio je Stjepan Tonković, zamjenik predsjednika Gradskog vijeća i predsjednik glinskog HSS-a.⁶⁷

Kao opravdanje za nemogućnost vraćanja imena Spomen-doma u Glini, predstavnici lokalne vlasti u Glini isticali su „neopravdano osuđene hrvatske generale u Haagu“ i „zaboravljanje stradavanja velikog broja Hrvata u Drugom svjetskom ratu, za koje se ni danas ne zna gdje su pokopani.“⁶⁸ Uz to, iako formalno „svim žrtvama treba odati počast“, postoji „red“ u tome. Možemo zaključiti kako je glinskim lokalnim vlastima na prvome mjestu obilježavanje žrtava Domovinskog rata, potom obilježavanje hrvatskih žrtava Drugog svjetskog rata, a srpske žrtve iz istog rata, moraju čekati red ako uopće za njih ima mjesta. U takvom slučaju, inicijativa za vraćanje naziva Spomen-dom koja zahtjeva jednak tretman svih žrtava neprijateljski je dočekanu u Glini. Žrtve i dalje bile podijeljene na „naše“ i „njihove“ pri čemu za poražene nema mjesta.

Inicijativa za vraćanje naziva Spomen-dom nije zaustavljena. U listopadu 2013. predsjednik Josipović je u pratnji Sisačko-moslavačke županice Marine Lovrić-Merzel i gradonačelnika Milana Bakšića (HSLs) položio vijence na platou ispred Hrvatskog/Spomen doma i najavio vraćanje spomen-ploče žrtvama koje su „ubijene i zapaljane u crkvi.“⁶⁹ Na sjednici Gradskog vijeća Gline 28. studenog 2013. osuđeno je mjesto polaganja vijenaca kao neprimjeren čin koji ne pridonosi poboljšanju odnosa glinskih Hrvata i Srba. Na sjednici se moglo čuti kako nikakvog ubojstva u glinskoj crkvi nije bilo i kako su komunisti 60 godina pisali povijest i više neće.⁷⁰

Pažnju skreće osuda mjesta – prostora na kojemu je nekada stajala pravoslavna crkva Presvete Bogorodice i uz koju se veže ustaški pokolj! Zašto lokalna vlast osuđuje mjesto? Uz opetovano ponavljanje kako ubojstva u samoj crkvi nije bilo osuđuje se mjesto, na kojemu „čak ni komunisti nisu polagali vijence, nego u kosturnici na starome groblju“. Ako je, kako piše francuski povjesničar Pierre Nora, „svrha postojanja nekog mjesta pamćenja zaustavljanje vremena, blokiranje napretka zaborava, fiksiranja stanja stvari, ovjekovječenje smrti...“ možemo zaključiti kako za glinske Hrvate mjesto ispred Hrvatskog/Spomen doma nije mjesto kojega se oni žele sjećati i dati mu svrhu koju je Nora naveo.⁷¹ Kao što je spomenuti Nijemac iz vajmarskih novina naveo za komemoracijske oznake iz Buchenwalda: „To nije moje sjećanje, to mora nestati.“ Pri svemu tome, je li se događaj o kojemu se priča zbio ili nije zbio na mjestu koje je prijepon, više nije ni bitno.

REPUBLIKA HRVATSKA
SISAČKO-MOSLAVAČKA ŽUPANIJA
GRAD GLINA
GRADSKO VIJEĆE

KLASA:
URBROJ:
Glina, 21.10.2014. godine

Na temelju članka 35. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (Narodne novine broj 33/01., 60/01., 129/05., 109/07., 125/08., 36/09., 150/11., 144/12., 19/13. – pročišćeni tekst) i članka 30. stavka 1. podstavka 1. Statuta Grada Gline (Službeni vjesnik broj 16/13., 22/14.), Gradsko vijeće Grada Gline na 6.sjednici održanoj dana 21.listopada 2014.godine donosi

ODLUKU
o utvrđivanju mjesta polaganja vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća
na području naselja Gline

Članak 1.

Ovom odlukom o utvrđivanju mjesta polaganja vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća na području naselja Gline (u daljnjem tekstu: Odluka) utvrđuje se jedinstveni prostor koji je predviđen i obvezatan kao mjesto polaganja vijenaca, cvijeća i paljenja svijeća.

Adresa prostora je:

- Područje ispred križa srušene crkve Sv. Ivana Nepomuka, Gline, Trg bana Josipa Jelačića 18,
- Groblja na prostoru naselja Gline.

Članak 2.

Za polaganje vijenaca, cvijeća i paljenje svijeća tijekom radnog dana, blagdana ili praznika određuju se sljedeća delegacija:

- Gradonačelnik ili zamjenik,
- Predsjednik Gradskog vijeća, zamjenik predsjednika i članovi Gradskog vijeća.

Članak 3.

Obavijesti o polaganju vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća objavit će se na web stranici Grada Gline.

O polaganju vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća obavijestit će se udruge proizašle iz Domovinskog rata Grada Gline.

Članak 4.

Pridržavanju ove Odluke obvezuju se sva tijela javne vlasti ako se polaganje vijenaca, cvijeća i paljenje svijeća obilježava na području naselja Gline.

Članak 5.

Ova Odluka stupa na snagu 8.dana od dana objave u „Službenom vjesniku“.

GRAD GLINA
GRADSKO VIJEĆE GRADA GLINE

Sanja Štingl-Vlašić, dr.med.
predsjednica

Sl. 1. Odluka Gradskog vijeća Gline o zabrani komemoriranja ispred Hrvatskog doma

Politika osude mjesta komemoriranja nastavljena je i dobila praktičnu osnovu. Gradsko vijeće grada Gline 21. listopada 2014. zabranilo je komemoriranje ispred Hrvatskog doma. Formalno je to učinjeno Odlukom o utvrđivanju mjesta polaganja vijenaca, cvijeća i paljenja svijeća na području grada Gline. Odluka je bilo kakvo komemoriranje ograničila na dva mjesta: gradsko gro-

blje i na mjestu srušene katoličke crkve sv. Ivana Nepomuka.⁷² Odluka je usvojena glasovima 10 vijećnika (od ukupno 15 vijećnika) desnih stranaka hrvatske orijentacije dok je troje srpskih vijećnika bilo protiv.⁷³ Gradske su vlasti mogle pravdati odluku uvođenjem reda u proces komemoriranja.⁷⁴ Međutim, najkontroverzniji dio odluke je članak 3 u kojemu stoji kako će se „O polaga-

nju vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća obavijestiti udruge proizašle iz Domovinskog rata“.⁷⁵ To ne pokazuje samo smjer u politici komemoriranja i kulturi sjećanja kako je vide lokalni akteri već upozorava na postojanje „neformalnih sila veta“ u kulturi sjećanja. Naime, dok Gradsko vijeće ima legalnost i legitimnost donijeti odluke o ograničavanju mjesta komemoracija to ne možemo utvrditi za udruge, kojima Gradsko vijeće uvažava legitimitet. Istovremeno je u novinama prenešena izjava župana Sisačko-moslavačkog Ive Žinića gdje je najavio znanstveni skup koji će pokazati da nikakvog zločina na tome mjestu nije bilo.⁷⁶ Model u kojemu (post)komunistički političari žele inicirati znanstveni skup s unaprijed poznatim rezultatima nije bio nešto novo.

Vijeće Srpske nacionalne manjine grada Gline podnijelo je Ministarstvu uprave zahtjev za nadzor odluke glinskog Gradskog vijeća i prve reakcije iz Ministarstva bile su da odluka ne krši prava nacionalnih manjina i/ili pravo na javno okupljanje.⁷⁷ Zastupnik srpske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru Milorad Pupovac ubrzo je problem zabrane komemoriranja iznio na sjednici Sabora. U medijima su reagirali i Srpsko narodno vijeće (SNV) te nevladine udruge poput Documente. Najavili su kako neće poštovati odluku glinskog Gradskog vijeća:

... vlast koja zabranjuje komemoriranje na mjestu tako strašnoga, neporecivog zločina ne zaslužuje povjerenje i suradnju, već najoštriju osudu i hitan odlazak. Srpske organizacije i Antifašistička liga će sasvim sigurno nastaviti komemoriranja na mjestu ispred nekadašnje srpsko-pravoslavne crkve, mjestu najvećeg ustaškog zločina izvan sustava koncentracijskih logora.⁷⁸

Konačno je Ministarstvo uprave stavilo izvan snage odluku Gradskog vijeća grada Gline. Tako je komemoriranje nastavljeno narednih godina. Bilo je slučajeva demonstranata protiv komemoriranja pa je komemoraciju morala štititi policija.⁷⁹ Glinski Hrvati nisu iskazivali interes za bilo kakvo komemoriranje događaja iz 1941. Štoviše, niz je inicijativa koje komemoriraju poražene u Drugom svjetskom ratu u što je uključena i Katolička crkva.⁸⁰ Demonstranti protiv komemoriranja upozoravali su kako to nije komemoracija nego „četnički miting“ u organizaciji Milorada Pupovca te da dominantno prisustvuju Srbi izvan Gline.⁸¹ U danima kada se približavala 80. obljetnica događaja iz 1941., 16. srpnja 2021. u Hrvatskom/Spomen domu organizirana je promocija knjige *Jasenovac i poslijeratni jasenovački logori* autora Stipe Pilića i Blanke Matković. Organizatori promocije

Sl. 2. Komemoracija 80-godišnjice ustaškog pokolja u Glini

knjige bili su lokalna HVIDRA i Gradska knjižnica i čitaonica,⁸² a knjiga se uklapa u niz revizionističkih štiva koje pokušavaju NDH prikazati kao normalnu protubunjeničku državu, a eventualno nasilje „desrbizirati“.⁸³ Tako je mjesto sjećanja u Glini prošlo jedan zaista impresivan put: od Pravoslavne crkve, preko Spomen doma s nizom socijalističkih simbola u kojemu se pleše i pjeva pa do Hrvatskog doma u kojoj se promoviraju revizionističke knjige u režiji ekstremne desnice.

ZAKLJUČNO: IZGLEDI ZA BUDUĆNOST

Na komemoracijama su ponavljani zahtjevi za vraćanje naziva Spomen-dom i ploče s imenima ubijenih.⁸⁴ Takvo što malo je izgledno. Vraćanje naziva Spomen-doma ili barem spomen-ploče, što je izglednije, u Glini se može očekivati jedino uz zalaganje središnjih institucija države (predsjednika, premijera) i pritiska na lokalne vlasti. Po svemu sudeći, nema nikakvih izgleda da bi takva inicijativa mogla doći „odozdo“, od samih građana Gline, koji, ako nisu protiv, pokazuju ravnodušnost. Teško se može očekivati kako će dominantna lokalna kultura sjećanja na prošlost njegovati poštovanje prema srpskim žrtvama iz 1941. Te godine u Glini su stradali Srbi, koji su u sjećanju današnjih glinskih Hrvata agresori i okupatori (da ne koristimo teže i pogrdnije izraze), glinski se Hrvati sjećaju događaja iz 1991., svojih žrtava, svojega progonstva i uništavanja grada, a u sjećanju na socijalističko razdoblje prevladale su negativne slike, teze o potlačenosti glinskih Hrvata i „sotonizacija“ glinskih Hrvata kroz izmišljen pokolj u pravoslavnoj crkvi. Kao što smo naveli na početku ovog članka, „Glina je slobodna“, a tu slobodu glinski Hrvati vide i kao slobodu kulture sjećanja koja će u svojoj autentičnosti za Srbe pronalaziti vrlo malo mjesta.

Nositelji komemoracije ostali su Srpsko narodno vijeće, Antifašistička liga i organizacija *Documenta*. Komemoriranje je tako ostalo ograničeno na manju skupinu ljudi koja je eventualno uspjela senzibilizirati manji dio intelektualaca za glinski slučaj, ali bez ikakva odjeka u široj javnosti. Ujedno su i objektivni faktori

(protok vremena, teška ekonomska situacija, depopulacija) utjecali na upravo ono što su akteri komemoriranja željeli izbjeći: zaborav. Vrlo je teško očekivati kako manja skupina ljudi izvan Gline može dugoročno očuvati jednu kulturu sjećanja bez populacije koja tu kulturu sjećanja održava.

¹ *Glinski glasnik*, br. 1, 1995.

² Marko SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“, *Državnost*, br. 1, 1997., 351.

³ Popis stanovništva prema mjestu rođenja, narodnosti i spolu 1991., Zagreb, Državni zavod za statistiku.

⁴ M. SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“

⁵ Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2001. Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku; Popis stanovništva 2011., <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>, uč. 24. 1. 2014.

⁶ „Odgođena uspostava Kotara Glina“, *Glinski glasnik*, br. 3, 1995., 5.

⁷ Dragan MARKOVINA, „Kultura sjećanja u Splitu : fenomen dvadesetog stoljeća“, *Kulturna baština*, br. 38, 2012., 66.

⁸ „Lijepa naša Glina“, *Glinski glasnik*, br. 2, 1995., 7.

⁹ Claudia KOONZ, „Između pamćenja i zaborava: koncentracijski logori u njemačkom sjećanju“, u: *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Zagreb 2006., 291.

¹⁰ „Preimenovane ulice, trgovi i ustanove“, *Glinski glasnik*, br. 2, 1995., 2–3.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ M. SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“

¹⁴ Wikipedia/Glina. <http://www.grad-glina.hr/povijest-gline/> uč. 1. 2. 2014.

¹⁵ „Priprema se gradnja nove glinske crkve“, *Glinski glasnik*, br. 3, 1995., 8–9.

¹⁶ Mate MATAS, „Banovina: demografski razvoj i problemi nerazvijenog dijela Hrvatske“, *Hrvatski geografski glasnik*, sv. 66, br. 2, 2004., 62–63.

¹⁷ Paul CONNERTON, *How Societies Remember*, Cambridge 1989., 51.

¹⁸ „Lijepa naša Glina“, *Glinski glasnik*, br. 2, 1995., 7.

¹⁹ Isto.

²⁰ M. SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“, 353.

²¹ „Proslava ustoličenja bana Jelačića u Glini“, *Vjesnik*, 6. 4. 1998.

²² Branka DŽEBIĆ, „Runjanin između mita i povijesti“, *Vjesnik*, 22. 9. 1996.

²³ M. SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“

²⁴ „Srce Banovine vraćeno majci Hrvatskoj“, *Glinski glasnik*, br. 2, 1995., 6.

²⁵ M. SREMIĆ, „Glina u razdoblju od godine 1990. do 1997.“

²⁶ *Državnost*, br. 1, 1997.

²⁷ Kristina MILKOVIĆ, *Josip Jelačić u Prvoj banskoj pukovnici 1841. – 1848.*, Zagreb 2014.

²⁸ www.grad-glina.hr/povijes-gline/, uč. 3. 2. 2014.

²⁹ C. KOONZ, „Između pamćenja i zaborava: koncentracijski logori u njemačkom sjećanju“, 302–303.

³⁰ Isto.

³¹ „Otvoreno pismo Slavka Goldsteina Jadranki Kosor“, *Jutarnji list*, 11. 7. 2011.

³² T. ODIĆ, „Udruge traže preimovanje Hrvatskog doma u Glini“, *Večernji list*, 12. 7. 2011.

³³ „Preimenovane ulice, trgovi i ustanove“, *Glinski glasnik*, br. 2, 1995., 2–3.

³⁴ Holm SUNDHAUSSEN, „Jugoslavija i njene države sljednice: konstrukcija, destrukcija i nova konstrukcija sjećanja i mitova“, u: *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Zagreb 2006., 243.

³⁵ Željko MALJEVAC, „Odbjegli Srbi neće šetati našom Glinom“, *Panorama*, 16. 10. 1996.

³⁶ H. SUNDHAUSSEN, „Jugoslavija i njene države sljednice: konstrukcija, destrukcija i nova konstrukcija sjećanja i mitova“, 265.

³⁷ „Župan Brodarac spriječio linč“, *Nedjeljna Dalmacija*, 25. 10. 1996.

³⁸ „Glinjani su ponovo u Glini“, *Glinski glasnik*, br. 2., 1995., 5.

³⁹ Npr. *Vjesnikova* novinska dokumentacija od 1995. do 2004. ne sadrži nijedan tekst o tome u fasciklima na temu Gline, Srba, nacionalnih manjina i antifašizma. O ustaškim zločinima nema tematizirane dokumentacije, pa se daje

zaključiti kako se o njima u vodećim tiskovinama nije pisalo. HR-HDA-2031/P-1/UP- 8, UP-11, UP-13, UP-17,UP-22.

⁴⁰ Tomislav VUKOVIĆ, „Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini – povijesni događaj ili mit“, *Glas Koncila*, br. 35–53, 27. 8. 2006. – 25. 12. 2006.

⁴¹ Sličnu tezu iznio je i povjesničar Jure Krišto. J. KRIŠTO, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska*, Zagreb 1998.

⁴² T. VUKOVIĆ, 1. dio, *Glas Koncila*, br. 35, 27. 8. 2006, 25.

⁴³ Željko MALJEVAC, „Izmišljotinama prikrili četništvo“, *Gliniski glasnik*, br. 2, 1995., 8–9.

⁴⁴ Prvi put je tekst objavljen u *Sisačkom tjedniku* 13. 8. 1992., a u nešto izmijenjenoj verziji u *Glinском glasniku* 1995., koju koristim za potrebe ovog članka.

⁴⁵ Isto, 8.

⁴⁶ Isto, 9.

⁴⁷ Isto, 9–11.

⁴⁸ Isto, 10.

⁴⁹ Ozren ŽUNEC, *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Zagreb 2007., 391–405.

⁵⁰ Nebojša DEVETAK, *Razgrtanje pepela: zapisi o tragičnoj komediji s pjevanjem, pucanjem i plakanjem*, Zagreb 1998.

⁵¹ Ratko DMITROVIĆ, „Hrvatski dom na mestu zločina“, *Pečat*, 14. 7. 2011.

⁵² Dragan ČUBRIĆ i Momčilo KRKOVIĆ, *Stradanje Srba u pravoslavnoj crkvi u Glini i rušenje spomenika*, Beograd 2005.

⁵³ http://www.eparhija-gornjokarlovska.hr/Stradanje_Srba_u_Glini-L.htm#zlocini_ostali_bez_kazne, uč. 30.1.2014.

⁵⁴ O. ŽUNEC, *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, 417.

⁵⁵ Mile DAKIĆ, *Bol u prsima*, Beograd 2006.

⁵⁶ Mile DAKIĆ, *Ratni dnevnik 1991–1996.*, zapis 13. 12. 1991.

⁵⁷ Nikola CETINA, „Predstavljena knjiga ‘Glina 13. maja 1941.’“, *Identitet*, br. 155, 2011., 17–19.

⁵⁸ Tadija ODIĆ, „Udruge traže preimenovanje hrvatskog doma u Glini“, *Večernji list*, 12. 7. 2011.

⁵⁹ „Otvoreno pismo Slavka Goldsteina Jadranci Kosor“, *E-novine*, 12. 7. 2011.

⁶⁰ D. MARKOVINA, „Kultura sjećanja u Splitu : fenomen dvadesetog stoljeća“, 68.

⁶¹ „Otvoreno pismo Slavka Goldsteina Jadranci Kosor“, *Jutarnji list*, 11. 7. 2011.

⁶² Drago PILSEL, „Zašto HSS-u smeta Spomen-dom žrtvama ustaškog terora u Glini“, *TPortal*, 16. 7. 2011. <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/138801/Zasto-HSS-u-smeta-Spomen-dom-zrtvama-ustaskog-terora-u-Glini.html>, uč. 30. 1. 2014.

⁶³ N. CETINA, „Predstavljena knjiga ‘Glina 13. maja 1941.’“, *Identitet*, br. 155, 2011., 17–19.

⁶⁴ M. PUPOVAC, „Tko u Hrvatskoj uopće zna kakav se jeziv zločin 1941. dogodio u pravoslavnoj crkvi u Glini?“, *Telegram*, 29. 7. 2021.

⁶⁵ D. PILSEL, „Zašto HSS-u smeta Spomen-dom žrtvama ustaškog terora u Glini“.

⁶⁶ „Josipović i Lovrić-Merzel uvrijedili Glinjane“, HSS Sisačko moslavačke županije, <http://www.hss-smz.org/index.php/96-vijesti/sporedne/269-josipovic-i-lovric-merzel-uvrijedili-glinjane>, uč. 2. 2. 2014

⁶⁷ Isto

⁶⁸ Isto

⁶⁹ Isto

⁷⁰ Isto

⁷¹ Pierre NORA, „Između pamćenja i historije: problematika mjesta“, u: *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Zagreb 2006. 21–44

⁷² Odluka je dostupna na poveznici: <http://doc.grad-glina.hr/6SGVGG-2014/2014-06-09.pdf>

⁷³ N. JOVANOVIĆ, „Nasilje nad uspomenama i poviješću“, *Novosti*, 22. 10. 2014.

⁷⁴ „Urbano, samo ubrano“, *Lupiga*, 13. 11. 2014. <https://www.lupiga.com/vijesti/zakon-koji-ne-zele-postovati-pupovac-optuzio-vlasti-u-glini-za-poricanje-genocida>

⁷⁵ Odluka. Ista poveznica.

⁷⁶ N. JOVANOVIĆ, Nasilje nad uspomenama i poviješću“.

⁷⁷ „Grad Glina i dalje protiv pijeteta žrtvama NDH“, *Portal Stav*, 10.12.2014. <http://stav.cenzura.hr/grad-glina-i-dalje-protiv-pijeteta-zrtvama-ndh/>

⁷⁸ S. VUČKOVIĆ, „Pobuna antifašista“, *Portal Dnevno.hr*, 9.12.2014. <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/pobuna-antifasista-pupovac-i-terselic-odlaze-u-glinu-promijeniti-ime-hrvatski-dom-u-spomen-dom-139855/>

⁷⁹ I. VRANIĆ-BUVA, „Ja ću vam reći što se dogodilo u Glini, bio sam tamo, a ne lažljivi mediji“, *Portal Dnevno.hr*, 1.8.2017. <https://www.dnevno.hr/domovina/ja-cu-vam-reci-sto-se-dogodilo-u-glini-bio-sam-tamo-a-ne-lazljivi-mediji-1047979/>

⁸⁰ T. BOGDANIĆ, „Nekultura sjećanja i dom razdora u Glini, Deutsche Welle, 29.7.2021. <https://www.dw.com/sr/hrvatska-nekultura-sećanja-i-dom-razdora-u-glini/a-58685858>

⁸¹ I. VRANIĆ-BUVA, „Ja ću vam reći što se dogodilo u Glini, bio sam tamo, a ne lažljivi mediji“.

⁸² G. BORKOVIĆ, „Promocija revizionističke knjige o Jasenovcu na mjestu pokolja Srba“, *Novosti*, 16. 7. 2021.

⁸³ Mirjana KASAPOVIĆ, „Genocid u NDH: Umanjivanje, banaliziranje i poricanje zločina“, *Politička misao*, 55 (1), 2018. 7-32.

⁸⁴ T. KRISTO, „Održana komemoracija žrtvama ustaških zločina u Glini 1941.“, *Jutarnji list*, 29.7.2021.